

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В ОСВІТІ ЯК ПРАВО НА ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

загальнолюдських правових цінностей як його засадничих підвалин. Саме тому, як здається, сутність переходу України до нової якості свого соціально-правового буття полягає у докорінній зміні характеру соціальних зв'язків між державою і соціумом, відповідно до якої держава повинна існувати заради людини й суспільства, а не навпаки.

1. Бачинин В.А. Синергетическая методология и социология права // Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века: Материалы международной научной конференции. Серия "Symposium". – Вып. 12. – СПб.: Изд-во СПб. философ. об-ва, 2001. – С. 15 – 20.

2. Венгеров А.Б. Теория государства и права. – М.: Юриспруденция, 2000. – 608 с.

3. Гурвич Г.Д. Философия и социология права: Избранные сочинения. – СПб.: Изд. Дом СПб. гос. ун-та, Изд-во юрид. фак-та СПб. гос. ун-та, 2004. – 848 с.

4. Конституція України, ухвалена на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996

року //Голос України. – № 138 (1388). – 1996. – 27.07.1996 р.

5. Кун Т. Структура научных революций. – М., 1975.

6. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции //Современный социо-анализ. – М., 1996. – С. 5 – 23.

7. Мірошниченко М.І. Відношення понять "система права" та "правова система" (синергетичний аналіз) //Науковий вісник Чернівецького університету: Збір. наук. праць. Правознавство. – Вип. 187. – Чернівці: Рута, 2003.

8. Неновски Н. Право и ценности. – М.: Прогресс, 1987. – 248 с.

9. Прангшвили И.В. Системный подход и общесистемные закономерности. – М.: Синтез, 2000. – 528 с.

10. Сорокин П.А. Социальная и культурная динамика. – М., 1999.

11. Хеффе О. Политика, право, справедливость. Основоположения критической философии права и государства. – М.: Гнозис, 1994.

Мирон Вачевський, кандидат економічних наук, професор

кафедри менеджменту і підприємництва
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В ОСВІТІ ЯК ПРАВО НА ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

У статті досліджується актуальна проблема економічної освіти у ВНЗ, формування професійних компетенцій у майбутніх випускників ВНЗ, необхідність всебічного вивчення патентознавства у всіх навчальних закладах, включаючи середні школи, ліцеї, гімназії, що є основою формування професійної компетенції в умовах ринкової конкуренції.

Актуальність проблеми. Важливою умовою здобуття якісної сучасної економічної освіти, яка б відповідала вимогам модернізації освіти в Україні в контексті загальноєвропейських та світових стандартів розвитку освіти, так як глобалізація та інтеграційні процеси в ринковій економіці, вимагають впровадження новітніх технологій, ставлять перед школою вимоги до високого розвитку та формування професійних компетенцій, високої моральної культури, економічної освіти, інформаційних технологій, що вимагає розширення ринку праці, підготовки випускників ВНЗ до успішної фахової діяльності в економічній сфері нинішнього динамічного

суспільства, є засвоєння **основ курсу інтелектуальної власності**, мета якого – формування вмінь та навичок з управління інтелектуальною власністю, використання патентної документації у процесі трудової діяльності [3].

Усе частіше й частіше можна почути в нашому суспільстві і прочитати в літературі про необхідність впровадження інноваційної моделі розвитку економіки. І це, безумовно, добре. Хоча й недостатньо. Потрібні конкретні дії. І найбільш ефективними вони будуть тоді, коли всі зрозуміють, що інноваційність не зводиться до економічної сфери, вона має значно ширший зміст.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В ОСВІТІ ЯК ПРАВО НА ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Інноваційність охоплює буквально всі сфери життя, передбачає утвердження відповідного способу життя людини, усього суспільства в цілому. Без цілісного погляду на інноваційність неможливо забезпечити стабільний і ефективний розвиток власне економіки. В суспільній свідомості необхідно утвердити змінність, динамізм змін як адекватну сучасності рису життя, лише через яку держава і може забезпечити сталий розвиток, стабільно конкурентоспроможне й успішне суспільство. І навпаки, консерватизм, незмінність ведуть до відсталості, виштовхують і окрему людину, і суспільство, та й країну загалом, за межі розвинутих країн. Звідси зрозуміло, що, окрім науки, у забезпеченні інноваційного типу розвитку економіки і суспільства в цілому провідну роль відіграє освіта. Зазначимо, що вагомим чинником в новітніх освітніх технологіях є вивчення учнівської молоддю (10 – 11 клас) курсу “Патентознавство” [4], а студентами ВНЗ – “Інтелектуальна власність”.

Через освіту ми повинні підготувати інноваційну людину, здатну творити і сприймати зміни та нововведення. Зміну технологій, інформації, знань, самих обставин життя. Але для того, щоб готувати людину і суспільство до інноваційного типу життя, необхідно змінити саму освіту. І модернізація освітньої діяльності, що розпочалась у нашій країні декілька років тому згідно з Національною доктриною розвитку освіти, якраз і покликана осучаснити освітню діяльність з огляду на інноваційність, як зазначає академік В. Кремень у роботі [9, 9 – 14].

Дати основи інноваційних знань і почати формування професійних компетенцій покликана середня загальноосвітня школа в процесі вивчення основ економіки, патентознавства, інформатики, бізнесу, маркетингу, тих дисциплін, які орієнтують молодь до діяльності в умовах ринку [5, 22 – 23].

Зазначимо, що на основі авторських розробок розроблена навчальна програма та навчальний підручник “Інтелектуальна власність”. Теорія і практика інноваційної діяльності. Відповідно до наказу МОН України від 20.10.04 р. №811 та листа Державного департаменту інтелектуальної власності МОН України від 03.03.05 р. №16-09/928, розроблений автором підручник вводиться у навчальні плани підготовки спеціалістів усіх спеціальностей усіх форм навчання ВНЗ [6].

Курс “Інтелектуальна власність” читається автором на факультеті менеджменту і маркетингу Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка та на всіх факультетах студентам-магістрам, які освоївши

теоретичні і практичні знання з даного курсу, одержують кваліфікацію “Патентознавець” з видачею відповідного свідоцтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій – науково-методичної та спеціальної педагогічної літератури, проведений у процесі дослідження даної проблеми, дозволяє зробити висновок, що проблеми освіти із інтелектуальної власності відображено у значній кількості законів і методичної літератури авторів: О. Бачун [1], С. Бондаренко [2], М. Бару [3], С. Довгий, В. Жаров, В. Кремень [7], В. Жаров [8], Л. Міняйло [10], А. Наконечна [11], О. Святоцький, В. Дроб'язка [12], П. Цибульов [13], П. Цибульов, В. Чеботарьов [14].

Незважаючи на посилену вагу вчених до проблем організації освіти в галузі інтелектуальної власності, деякі важливі аспекти готовності формування у майбутніх маркетологів професійних компетенцій в умовах ринкової економіки залишаються недостатньо або зовсім не дослідженими. До них належать проблеми освіти студентів ВНЗ, які не мали системного характеру, розв'язуючи лише окремі локальні питання [13].

Мета статті. Висвітлити необхідність вивчення інтелектуальної власності студентами ВНЗ та курсу патентознавства учнями загальноосвітніх закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна власність – це закріплені законом права на результати творчої діяльності людини.

Інтелектуальна власність – це творча діяльність, а творчість – це цілеспрямована робота людини, результатом якої є щось нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю, унікальністю. Чим вищий інтелектуальний потенціал індивіда, тим цінніші результати його творчої діяльності – інтелектуальна власність [14].

Для особистості характерні два види творчості – художня і технічна. Результатом художньої творчості є літературні твори – книги, підручники, посібники, навчальні програми, наукові статті, художні твори, комп'ютерні програми, компіляція даних, виконання наукових робіт, фонограми та відеограми, програми мовлення, досягнення наукових результатів.

До технічної творчості належать об'єкти промислової власності – раціоналізаторські пропозиції, винаходи. Промислові зразки, товарні знаки, ноу-хау на технології виробництва, інжиніринг та торгові марки.

Результати художньої творчості використовуються в гуманітарній сфері для збагачення внутрішнього світу людини,

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В ОСВІТІ ЯК ПРАВО НА ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

вироблення особливих почуттів і поглядів на розвиток науки та наукових досягнень.

Результати технічної творчості використовуються переважно у сфері виробництва товарів та послуг, вони сприяють підвищенню конкурентоспроможності товару на ринку, захищають його на ринку від аналогічних товарів конкурентів і сприяють підвищенню якості товарів та ціни продажу, збільшення життєвого циклу товару в процесі його реалізації споживачам. Такі об'єкти переважно називають об'єктами промислової власності.

Зазначимо, щоб реформувати економіку країни згідно з інноваційною європейською моделлю та реалізувати в перспективі нашу національну ідею щодо інтеграції у світовий освітянський, науковий, інформаційний та інші простори на засадах рівноправного партнерства, потрібно не лише вибудовувати по-новому вітчизняну економіку та освіту, а й розв'язати ті питання, з якими, власне, пов'язана ефективність будь-якого господарювання. Ідеться про удосконалення людського фактора, інтенсивне використання інтелектуального капіталу й досягнень НТП, зростання національної свідомості, виховання духовності християнської моралі, формування в молоді високих професійних компетенцій. Така підготовка можлива за умови глибокого вивчення економічних дисциплін, інформатики, маркетингу, підприємництва та інтелектуальної власності [7, 20].

У загальноосвітніх школах доцільно вивчати "Патентознавство" – науку, яка базується на трьох складових: економіці, техніці і праві. Ці знання необхідні кожному спеціалістові у будь-якій сфері діяльності. У школі вчитель повинен ознайомити учнів з такими об'єктами промислової власності, як:

Рационалізаторська пропозиція – яка є новою для конкретного підприємства, чи організації куди вона подана автором даної пропозиції. На прикладах роз'яснити, що все створене з плином часу можна вдосконалити, змінити деякі елементи деталей, що значно покращить експлуатаційні властивості. Наприклад, класна дошка може зі зворотного боку мати інше призначення, нотне розмалювання, математичне і т. інше.

Кожен учень практично повинен написати свою раціоналізаторську пропозицію, описати її, провести розрахунок ефекту від її використання.

Наступним кроком вчитель пояснює учням про винахід та його важливість у розвитку НТП, як винаходи впливають на рівень конкурентоспроможності товарів, дати чітке визначення винаходу.

Винахід – продукт творчої діяльності людини, викликаний до життя тими суспільними потребами, задоволення яких не може бути досягнуте вже відомими чи очевидними засобами. Тобто винахід – це технічне розв'язання задачі у будь-якій галузі людської діяльності, що відповідає світовій новизні, винахідницькому рівню та дає позитивний ефект. Винаходами бувають:

- **пристрій** – об'єкт винаходу, всі конструкції та вироби які мають елементи зв'язку, геометричну форму, параметри та інші характеристики;

- **спосіб** – об'єкт винаходу, до якого належать процеси виконання дій над матеріальним об'єктом. Для характеристики способу використовуються такі ознаки: наявність дій або їх сукупність, або порядок виконання дій у часі у різних поєднаннях, умови виконання дій, режим, використання речовини, штамів мікроорганізмів, культур клітин рослин та тварин;

- **речовина** – об'єкт винаходу, до якого належать усі речовини. До речовин як об'єктів винаходу належать індивідуальні сполуки, до яких також умовно віднесено високомолекулярні сполуки та об'єкти генетичної інженерії (плазміни, вектори, рекомбінатні молекули нуклеїнових кислот та фрагменти нуклеїнових кислот), продукти ядерного перетворення;

- **штам мікроорганізму** – об'єкт винаходу, до якого належать культури клітин рослин та тварин. До штамів мікроорганізму культур клітин рослин та тварин належать індивідуальні штами, консорціуми мікроорганізмів культур клітин рослин і тварин.

- **відомі винаходи і їх використання в інших галузях** – винаходи, застосування яких проводиться за новим призначенням, за іншими функціональними призначеннями. Найпоширенішим прикладом може бути ніж як пристрій, що використовується в харчовій галузі, і ніж у медицині "скальпель" – затуплене лезо, яке повинно рвати тканину тіла, щоб краще заживав шов. Наступний приклад: голка як винахід відома всім тим, що використовується у швейній промисловості, але голка застосовується також у медицині, правда із дещо зміненою конструкцією для протягування "кедгута".

Основне завдання вчителя полягає у тому, щоб дати учням уявлення про те, що все, створене людиною протягом всього розвитку цивілізації, є винаходами, великим досягненням людства у своєму розвитку. Наприклад винайдення колеса, молотка, важеля, паперу, різного виду зброї і багато інших цікавих прикладів. Можна навести учням цікавий приклад про Єгипетські піраміди,

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В ОСВІТІ ЯК ПРАВО НА ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

розповісти, як їх будували. Піраміда Хеопса має нижню основу 4 гектари. У давнину щоб зробити ідеально рівну поверхню, коли не було приладів “курвиміри”, вглиблювали землю на певний рівень і заливали туди воду, яка показувала рівень, за яким рівняли поверхню. Цей метод був використаний і значно пізніше, коли в Петербурзі будували Ісаківський собор.

Наступним об'єктом творчості в інтелектуальній власності є промислові зразки – художньо-технічне вирішення конкретної форми виробу. Промислові зразки можуть бути визнаними в галузях промисловості. Наприклад, машинобудуванні, верстатобудуванні, радіобудуванні, швейній промисловості, архітектурі, взуттєвій галузі, виробництві товарів побутового призначення, включаючи також розфарбування орнаменту тканини, протекторів шин і багато інших виробів, які мають об'єм, форму, рисунок, розфарбування або їх поєднання. Учням необхідно навести приклади, що промислові зразки бувають:

- **об'ємні** – мають композицію, в основі якої міститься розвинута об'ємно-просторова структура, наприклад, рішення виготовлення виробу, яке визначає зовнішній вигляд меблів, сільськогосподарської машини, мотоцикла, люстри і т.інше;

- **площинні** – мають композицію, в основі якої лежить лінійно-графічне співвідношення елементів, які не мають вираженого об'єму, що сприймається візуально, наприклад, зовнішній вигляд килима, хустки, тканини і т.інше.

У ринковій економіці діє гостра конкурентна боротьба за споживача і на ринок випускається велика кількість аналогічних товарів, які можна розрізнити за допомогою товарних знаків.

Товарний знак і знак обслуговування – це позначення для виділення, відповідно, товарів та послуг, які виробляють або надають одні фізичні чи юридичні особи, від однорідних товарів і послуг, які виробляють чи надають інші фізичні або юридичні особи. Товарні знаки бувають – **художні** конкретні зображення тварин, птахів, людей, неживих предметів, символи сонця, трикутник, гори абстрактні зображення фігури і т.інше.

Словесні товарні знаки – це слова або сукупність букв, які мають словесний характер, що мають велику відмінну силу, краще запам'ятовуються і відтворюються, ніж художні.

Об'ємні товарні знаки – це зображення у трьох вимірах. Найпоширенішим видом об'ємних товарних знаків є упаковка, яка виконує рекламні функції.

Комбіновані товарні знаки – це комбінація художніх, словесних і об'ємних товарних знаків, переважно у словесно-художній композиції.

Наступними видами інтелектуальної творчості є створення об'єкта “**ноу-хау**”. Зазначимо, що в умовах безперервного розширення міжнародної науково-технічної співпраці, все більшого значення набувають питання, пов'язані із взаємною передачею і використанням не тільки об'єктів, що одержали патентну охорону, але й незахищених патентами виняткового права – **ноу-хау** [4, 228 – 230].

Учитель повинен роз'яснити учням, що під час купівлі ліцензій на винаходи, які мають високий винахідницький рівень і в них закладені об'єкти **ноу-хау**, в ліцензіата може виникнути додаткова потреба в науково-технічній допомозі з освоєння цих винаходів.

Надання практичної допомоги спеціалістами однієї держави іншій в освоєнні об'єктів техніки або інших послуг – має назву **інжиніринг** [4, 231].

Доцільно також ознайомити учнів із такими об'єктами найвищого людського інтелекту, який у процесі творчої діяльності може дати для людства новий напрям розвитку науки, та галузей діяльності, як відкриття, що створюється відомими вченими, і визначається таким, що зроблено вперше. Учням при вивченні фізики чи інших технічних дисциплін у процесі відкриття атома, кристалів (кристалічної сітки металів) сприяло розвитку електронної промисловості, радіотехніки, а наукові досягнення фізиків у галузі випромінювання дало змогу виробництва лазерів, рентгенівських приладів для зварювальної промисловості металів. Безліч прикладів, що дає привабливість вивчення інтелектуальної власності і головне пізнання навколишнього світу із його безліччю невідомих явищ та спонукання молоді особистості до спроби творити, проявляти інтерес до науки та її пізнання.

Вивчення інтелектуальної власності у ВНЗ повинно в основному виходити із того, що сформувати країну інноваційної європейської моделі, інтеграції в світовий освітянський простір та провадити ефективний метод господарської діяльності, необхідно в студентів підвищувати національну свідомість, виховувати духовність, формувати державницьку психологію і відповідальність, за національну еліту із високими професійними компетенціями. Така підготовка можлива при умові вивчення економічних дисциплін, патентознавства, маркетингу, менеджменту, підприємництва та інтелектуальної власності.

У ВНЗ студент у процесі вивчення інтелектуальної власності повинен, **по-перше**, знати праві аспекти захисту інтелектуальної власності, включаючи права, що стосуються:

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В ОСВІТІ ЯК ПРАВО НА ТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

- літературних, художніх і наукових творів;
- виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач;
- винаходів у всіх сферах людської діяльності;
- наукових відкриттів;
- промислових зразків;
- торговельних марок, фірмових найменувань і комерційних позначень;
- захисту від недобросовісної конкуренції;
- усіх інших прав, що випливають з результатів інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах.

По-друге, знати та вміти зробити опис заявки на винахід, промисловий зразок та товарний знак. Цей надто складний процес вимагає особливо високого рівня професійної компетенції у тій галузі знань, до якої належить даний винахід, промисловий зразок.

По-третє, вміти користуватися і визначити, до якого класу, групи чи підгрупи належить об'єкт відповідно до міжнародної класифікації винаходів, промислових зразків та класу товарів і послуг.

По-четверте, вміти правильно вибрати аналоги та прототип до винаходу чи промислового зразка, до якого слід чітко зробити фотографії всіх видів і ракурсів.

Отримання патенту на винаходи чи промисловий зразок та його підтримання у силі відповідно до діючих нормативів Державного департаменту інтелектуальної власності.

Знання із інтелектуальної власності необхідні кожному випускнику ВНЗ, особливо це стосується майбутніх маркетологів, завданням яких є захистити свої товари на ринку від товарів конкурентів.

Зазначимо, що, на жаль, Інститут інтелектуальної власності і права спільно із МОН України не випустили у світ широко доступну літературу (навчальні підручники, посібники), яка б давала вичерпну інформацію з питань захисту, розрахунку того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності. Навчально-методична література опублікована працівниками Інституту інтелектуальної власності і права (ІВПІ) містить довідкову інформацію, але навчати студентів за цією літературою із глибоким знанням з інтелектуальної власності, залишається тільки бажанням.

Висновки. Роль економічної освіти для учнівської молоді стає надзвичайно важливою проблемою загальноосвітніх навчальних закладів. Нині необхідно формувати у молоді ринкове економічне мислення, виховати майбутнього господаря у всіх сферах людської діяльності, прищепити молоді перші початки професійних компетенцій, необхідним і незаперечним є

вивчення у середніх загальноосвітніх закладах освіти предмету "Патентознавство".

Порівняно з розвиненими країнами світу ми маємо ще невеликий досвід використання ресурсів інтелектуальної власності, тому перевагу отримують керівники підприємств, які збагнуть, що об'єкти інтелектуальної власності є основою конкурентоспроможності товару на ринку. Забезпечення та підготовка фахівців із знаннями інтелектуальної власності повинні давати ВНЗ особливо ті, які готують маркетологів, менеджерів, підприємців до діяльності в конкурентному середовищі.

1. Бачун О. *Захист прав інтелектуальної власності в Україні. Право України.* – 1998. – №1.

2. Бару М.І. *Охорона прав авторів, винахідників, раціоналізаторів.* – К.: Вища школа. – 64 с.

3. Вачевський М.В. *Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції. Монографія.* – К.: Професіонал, – 2005. – 364 с.

4. Вачевський М.В., Стасишин Б.О., Вачевський О.М. *Патентознавство. Теорія і практика інноваційної діяльності. Дрогобич "Вимір", – 1999. – 255 с.*

5. Вачевський М.В. *Молодь і ринок. Обґрунтування економічної освіти у загальноосвітніх навчальних закладах на сучасному етапі.* №8(23). – 2006. – С. 22–31.

6. Вачевський М.В., Кремень В.Г., Мадзігон В.М. *Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності. Підручник (за ред. проф. Вачевського М.В.)* – К.: Вид. Професіонал, – 2005. – 448 с.

7. Вачевський М.В. *Молодь і ринок. Розвиток інтелектуальної власності, її роль у підготовці менеджерів та маркетологів.* – №4(19) – 2006. – С. 19–28.

8. Довгий С.О., Жаров В.О. *Кремень В.Г. Охорона інтелектуальної власності в Україні.* – К.: Форум. – 2002. – 319 с.

9. Жаров В.О. *Захист прав інтелектуальної власності в Україні. Навчальний посібник.* – К.: ІВПІ. – 2005. – 88 с.

10. Кремень В.Г. *Моделі розвитку сучасної української школи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.* – К., 2007. – С. 9–14.

11. Міняйло Л.А. *Передача прав інтелектуальної власності. Конспект лекцій для студентів спеціальностей "Інтелектуальна власність".* – К.: ЗАТ ІВПІ, 2000. – 224 с.

12. Наконечна А.В. *Патентознавство: Опорний конспект лекцій.* – К.: КНТЕУ. – 2003. – 85 с.

13. Святоцький О.Д., Дроб'язка В.С. *Інтелектуальна власність. Словник довідник. Вид. "Ін Юре", 2000. – 355 с.*

14. Цибульов П.М. *Основи інтелектуальної власності. Навчальний посібник.* – К.: ІВПІ, 2005. – 108 с.

15. Цибульов П.М., Чеботарьов В.П. *Популярно про інтелектуальну власність. (За ред. М.В. Паладія).* – К.: ТОВ "Альфа ПМК", 2004. – 56 с.